

Туризмни ривожлантиришда туристик ресурсларни баҳолашнинг аҳамияти

Значение оценки туристических ресурсов в развитии туризма

The importance of the assessment of tourist resources in the development of tourism

Фируза РАХМАТУЛЛАЕВА,
БухДУ доценти, и.ф.н.

Аннотация

Мақолада туристик салоҳиятини аниқлашда туристик ресурсларнинг аҳамияти баён этилган. Худудларнинг туристик ресурсларини баҳолашда бир қатор параметрлар ҳисобга олинган ҳолда уларни баҳолаш услублари кўрсатилган.

В данной статье изложена важность туристских ресурсов в определении туристического потенциала. Изложены методы оценки туристических ресурсов региона с учетом ряда параметров.

This article outlines the importance of tourism resources in determining tourism potential. Methods for assessing the tourism resources of the region are described taking into account a number of parameters.

Туристик ресурсларни комплекс ривожлантириш ҳамда улардан оқилона фойдаланиш масалалари мамлакатда ички ва ташқи туризмни самарали бошқариш учун муҳимдир. Ҳар бир минтақа ўзининг туристик салоҳиятидан маҳаллий аҳоли ва чет эллик сайёҳларнинг сифатли туризм хизматларига бўлган эҳтиёжини қондириши, шунингдек, уларни қабул қилиш ҳамда уларга хизмат кўрсатиш учун фойдаланиши лозим. Ҳар қандай турдаги ресурсларни самарали ривожлантириш имконияти салоҳиятни таҳлил қилишга, берилган ресурсларнинг бозордаги ўрнини етарлича аниқ белгилашга, ушбу ресурс учун уни ривожлантиришнинг энг мақбул усуллари ва шакллари оқилона танлашга ҳамда ушбу ресурсларни ўзлаштириш, шунингдек, ривожлантиришда барча иштирокчиларнинг мувофиқлаштирилган ҳаракатларини таъминлашга асосланади.

Мавжуд ресурсларни дастлабки баҳолаш келгуси йиллар учун иқтисодий стратегияни ишлаб чиқишда

муҳим аҳамиятга эга. Миллий иқтисодиётнинг барча тармоқлари барқарор ривожланиш йўлларини изламоқда, аммо сўнгги бир неча йил ичида қишлоқ хўжалиги ва туризмга минтақаларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши даражаларидаги фарқни камайтирадиган энг қулай ривожланиш имкониятлари сифатида алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Худуднинг туристик салоҳияти деганда, маълум бир ҳудудда туризмни ташкил этиш учун табиий, маданий-тарихий ва ижтимоий-иқтисодий шарт-шароитларнинг йиғиндиси тушунилади. Минтақада туризмни ривожлантириш салоҳияти – бу минтақа ресурсларидан туризм фаолиятида янада самарали фойдаланиш учун мўлжалланган, умуман минтақа иқтисодиётининг ривожланишига ҳисса қўшадиган ресурслар ва шарт-шароитлардир. Туристик маҳсулотни шакллантиришнинг асоси туристик ресурслар ҳисобланади. Туристик қизиқиш уйғотадиган, яъни туристлар учун

Калит сўзлар: туризм, минтақа, минтақавий туризм, туристик ресурслар, туристик салоҳият, туристик ҳудуд, баҳолаш, баҳолаш усуллари.

жозибадор ва очиқ бўлган барча ашёлар туристик ресурслар деб ҳисобланиши мумкин [1].

Туризмнинг ривожланишига таъсир қилувчи барча ресурсларни уч гуруҳга бирлаштириш мумкин:

- табиий ва иқлим ресурслари (иқлим шароити, ландшафт, сув ва минерал ресурслар, ўсимлик, ҳайвонот дунёси, алоҳида табиий ёдгорликлар ва бошқалар);
- тарихий ва маданий ресурслар (минтақанинг моддий ва номоддий маданий мероси);
- ижтимоий-иқтисодий ресурслар (туризм инфратузилмаси, бошқарув, кадрлар ва ўқув, моддий, молиявий, ахборот ресурслари ҳамда шароитлари).

Минтақанинг туристик салоҳиятини аниқлашда туризмни ривожлантириш ресурсларини ҳар томонлама баҳолашнинг аҳамияти қуйидагиларда яққол намоён бўлади:

- Туристик салоҳиятни баҳолаш минтақада туризмни ривожлантиришнинг муҳим йўналиши ҳисобланади. Туризм ресурсларини баҳолашнинг асосий сабаби молиявий масалалар, яъни маҳаллий бюджетнинг чекланган бўлиши мумкинлиги. Шу сабабли, минтақавий туристик ресурсларни баҳолаш маҳаллий ҳокимият органларига туризмни барқарор ривожлантириш мақсадида ресурсларни тақсимлаш тўғрисида самарали қарор қабул қилишда зарур.

- Минтақада туризмни барқарор ривожлантириш тамойиллари ва вазифалари туристик маҳсулотлар ҳамда туристик истеъмол учун яхши режалаштирилган ва бошқариладиган ресурсларни ўз ичига олади. Сайёҳлик йўналишини режалаштириш ва ривожлантиришда мунтазам равишда кўриб чиқилиши керак бўлган асосий омилларга тўртта элемент киради: туристик диққатга сазовор жойлар, туризм объеклари ва хизматлари, туризм бозорлари ҳамда менежмент [2].

- Туристик ресурс салоҳиятини баҳолаш – бу ресурсларнинг туристик фаолиятни қўллаб-қувватлаш имкониятларини баҳолашдир.

Тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, туристик ресурсларни баҳолашнинг универсал усуллари мавжуд эмас, бу қисман туристик ресурсларнинг ўзига хос табиати билан белгиланади. Туристик ресурсларни баҳолаш усулларининг хилма-хиллиги ресурсларнинг турли туманлиги ва улардан туризм ҳамда рекреация фаолиятида фойдаланиш

имконияти билан асосланади. Бу вазият туризмни ривожлантириш учун ҳудуд ресурсларини баҳолашнинг ягона методологиясини шакллантиришга имкон бермайди.

Ҳар бир муаллиф баҳолаш параметрлари рўйхати ва муайян мезонлар базаси бўйича ўз нуқтаи назарига эга. Иқтисодиёт фанида айрим туристик ресурслар гуруҳлари учун алоҳида баҳолаш усуллари қўлланилади. Табиий туристик ресурсларни баҳолашнинг тўртта асосий тури мавжуд: тиббий-биологик, эстетик, технологик ва иқтисодий. Масалан, ҳудудни муҳандислик ўзлаштириш нуқтаи назаридан табиий туристик ресурсларни баҳолашда технологик баҳолаш усулидан фойдаланиш мумкин [3].

Минтақанинг туристик-рекреацион салоҳиятини аниқлашда фойдаланиладиган туристик ресурсларни баҳолаш усуллари таснифи туристик ресурсларни баҳолашнинг миқдорий, сифатий ва комплекс усуллари ўз ичига олади. Миқдорий усуллар бошқа баҳолаш усуллари учун статистик материални тақдим этади. Миқдорий баҳолаш усуллари статистик (математик) ва картографик усуллар киради. Картографик усул минтақа билан танишиш ва туристик ресурсларни, агар улар харитага киритилган бўлса, дастлабки баҳолаш учун ишлатилади. Ушбу усул туристик ресурсларни баҳолаш натижаларини шарҳлаш ва ҳудудларнинг туристик ривожланишининг географик ахборот тизимларини шакллантириш учун ҳам тўғри келади. Маълумотларнинг асосий манбалари бўлиб табиий, тарихий ва маданий ҳамда туризм инфратузилмаси объеклари ва туристик намоиш объектларининг давлат реестрлари ҳисобланади.

Баҳолашнинг сифатий усуллари тўплами янада кенгроқ бўлиб, унга тиббий-биологик, эстетик, иқтисодий, экологик баҳолаш, шунингдек, ЮНЕСКО томонидан ишлаб чиқилган халқаро аҳамиятга эга табиий ва маданий сайёҳлик объектларини баҳолаш усули киради. Туристик ресурсларни баҳолашнинг интеграциялашган комплекс усуллари – минтақада туризмни ривожлантириш учун туризм ресурслари кадастрлари тизими ва геоахборот тизими (ГАТ) ҳисобланади.

Тиббий-биологик баҳолаш ёрдамида табиий омилларнинг инсон организмга таъсири аниқланади, бунда етакчи ролни иқлим ўйнайди. Иқлим омиллари комплексини инсон саломатлиги ҳолатига таъсирини ҳисобга оладиган баҳолашнинг бир

қатор услублари ишлаб чиқилган бўлиб, бу иқлим шароитининг қулайлик даражаси бўйича ҳудудларни раёнлаштиришга ва климатотерапиядан кенг фойдаланишга имкон беради.

Психологик ва эстетик баҳо ёрдамида табиий ландшафт ва унинг таркибий қисмларининг одамга бўлган ҳиссий таъсири даражаси аниқланади. Шу билан бирга, сайёҳлик ҳудудида жойлашган диққатга сазовор жойлар, тарихий, маданий ва меъморий обидалар алоҳида аҳамият касб этади. Бундай баҳолаш усуллари одатда параметрларнинг хилма-хиллиги ва унинг мезонларини субъективлиги туфайли мураккаблашади.

Туристтик ресурсларни баҳолашнинг кадастр усули минтақавий ва миллий иқтисодиёт даражасида қўлланилади. Хориж тажрибасининг таҳлили шуни кўрсатадики, баҳолашнинг кадастр тизими кўплаб табиий ресурсларни: ер, ўрмон, сув ва минерал ресурсларни бошқаришнинг асосини ташкил этади. Умуман олганда, кадастр нафақат ресурслар ҳолати тўғрисидаги маълумотларни, балки эксплуатацион баҳолаш тавсифини ҳам ўз ичига олиши лозим. Туристтик ресурслар кадастрини ишлаб чиқишда интеграл, дифференциал ижара баҳолаш натижаларидан ҳамда туристтик ресурслар жозибаторлигининг сўровлар ва ижтимоий-иқтисодий мониторинг орқали олинадиган эксперт баҳоларидан фойдаланиш лозим. Туристтик ҳудуднинг ресурс имкониятларини таҳлил қилиш асосида туристтик ресурслар кадастрининг таркибий жадвали тузилади.

Таҳлил натижалари шуни кўрсатдики, ҳудуднинг сайёҳлик-рекреацион салоҳиятини баҳолаш

бир неча жиҳатларни функционал, санитария-гигиена, психологик-эстетик, техник-иқтисодий ва табиатни муҳофаза қилишни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилиши лозим. Чунки, рекреацион ресурсларнинг мураккаб табиати уларнинг интеграл қийматини ва ҳудудни рекреацион ривожлантириш шакллари аниқлаш учун баҳолашнинг барча турларини бирлаштиришни талаб этади.

Минтақадаги туризм фаолиятининг ривожланишини таъминлайдиган барча ресурслар, яъни турли сайёҳлик ва дам олиш хизматларини ташкил этиш учун маданий, тарихий ҳамда ижтимоий-иқтисодий шарт-шароитларни ҳисобга олган ҳолда муайян минтақанинг иқтисодий, моддий, молиявий, меҳнат, табиий ва бошқа имкониятлари баҳоланиши керак.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, агар баҳолаш жараёнида маълум бир ресурс турига асосланган турли хил баҳолаш усуллари қўлланилса, туристик салоҳиятини комплекс баҳолаш самаралироқ ва ишончли бўлади. Туристтик ресурсларни баҳолаш ҳудудлардаги туризм салоҳиятини очиб беради ва уни инвесторлар учун юқори рентабелли, иқтисодий ва жозибатор соҳага айлантиради.

Ресурс салоҳиятини баҳолаш натижалари туризмни ривожлантиришнинг узоқ муддатли мақсадли дастурларини илмий асослаш учун асос бўлиб хизмат қилиши лозим. Улар ушбу дастурларни амалга ошириш самарадорлигини ошириш, нафақат туризм соҳаси, балки бутун минтақавий иқтисодиётнинг иқтисодий кўрсаткичларини яхшилаш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Карчевская Е.Н. Методическое обеспечение регионального развития и пространственной дифференциации туризма (на примере Гомельской области): автореф. дис.канд. географич. наук. / Е.Н. Карчевская – Гомель: Гомельский государственный технический университет им. П.О. Сухого, 2008. – 22 с. С/8.
2. Emphandhu, D. (2003b). *Outdoor Recreation Resources Assessment*. Faculty of Forestry, Kasetsart University, Thailand (In Thai.).
3. Крузалин К.В. Оценка рекреационного потенциала России для развития международного туризма // Туризм и рекреация: фундаментальные и прикладные исследования: Сборник трудов Международной научно-практической конференции / К.В. Крузалин. – М.: МГУ, 2006 г.
4. Ушакова Е.О. Методологические основы оценки ресурсов развития туризма региона: монография. – Новосибирск : СГГА, 2014 г. – 194 с. С. 46-47.